

# Rat i likovno

**U** z pojmove rata, politike i umjetnosti najčešće povezujemo rezultate već dobro nam znanih "izama", "lakirovki" i sličnih, programatskih "umjetnosti" ukratko svedivih na kič velikih razmjera. No i tu ima izuzetaka. Upravo zato je dobro u ovom tematski definiranom bloku o umjetnosti četrdesetih u Hrvatskoj podsjetiti na ratno razdoblje antifašističke borbe, koje su prošli mnogi hrvatski umjetnici, njih preko stotinu, svih generacija, od već afirmiranih "Zemljaša" do mladih, nadobudnih ekspresionista, a da pritom svi oni nisu napustili vlastite umjetničke stavove i preokupacije te se nisu transformirali u puke dogmatske ilustratore, prepisivače i propagatore politike.

Sudionici najizravnije ratne zbilje bili su između ostalih Augustinčić, Detoni, Hegedušić, Postružnik, Tiljak, Mraz, Svečnjak, Radauš, Parač, Herman, Šestić, Šimunović, Zuppa, Maurović, Goldoni, Prica, Murtić, Ostoja, Reiser, Rukljač, Venturini, Bahorić, Dogan, Reisinger, Kristl i drugi.

U improviziranim, "sklepanim" uvjetima agit-propopovskih prostora, "po šumama i gorama", u bolnicama, logorima, zbjegovima bilježili su senzibilni likovnjaci i svoje unutrašnje impresije i ono "prema zadatku", ali i to na svoj način! A taj je način ovisio isključi-

vo o talentiranosti, zrelosti i osobnosti svakog pojedinog autora. Otuda velika stilska, ikonografska i kvalitativna raznolikost njihova ratnog opusa, koji - s ideologijskim oznakama i bez njih - predstavlja respektabilan dio naše ukupne likovne scene.

Više je razloga koji su pomogli da kreativne snage i u nepogodnim ratnim uvjetima i situacijama općenito neartistički orijentiranima uspijevaju održati, pa makar i na razini improvizacije, vlastiti umjetnički credo, no dva su osnovna. Prije svega važno je istaknuti da je većina "ratnih" umjetnika bila akademski školovana, a druga je dobra okolnost bila i svojevrsna agitpropovska nepripremljenost ili bolje rečeno neznanje "šefova" o osnovnim principima političke propagande. Jer da su "glavni" znali ono što nisu, sigurno bi politički agresivnije postupali prema umjetnicima.

Moglo bi se u tom kontekstu reći i to da su stvaraoci čak i kada su radili na izravnom propagandnom materijalu, kao što je na primjer plakat, metodom simulacije lukavo izbjegavali uobičajen formalistički diskurz realističke prepoznatljivosti i banalne metaforike i nametali svoj autentični izraz. Tako su na primjer plakatne "slike" Franje Mraza ili Ivana Lovrenčića zapravo slike naivne umjetnosti, plakati Ede Murtića i Zlatka Price "slike" su apstraktnih ekspresionističkih htije-

# stvaralaštvo

(1941. - 1945.)



Zdenko Venturini, Omladinski borac, karikatura, 1945. / Zdenko Venturini, Omladinski borac, caricature, 1945

nja, a dalje bismo takvim pristupom mogli razaznati stilske oznake bauhausovske tradicije na djelima Rudolfa Bunka ili čvršći kiparski pristup na djelima Mirka Ostoje, Belizara Bahorića i Nikole Kečanina.

Mnoga se djela, oko pet tisuća sačuvanih primjeraka, uglavnom crteža, grafika i akvarela, iz tog burnog petogodišnjeg razdoblja nalaze u "Likovnoj zbirci 20. stoljeća" u Hrvatskom povijesnom muzeju u Zagrebu i do devedesetih su godina, u obljetničko-prigodničarskoj koncepciji revolucionarnih i postrevolucionarnih političkih stanja, bila često izlagana. Ne samo u Hrvatskoj i zemljama bivše Jugoslavije već i u Njemačkoj, Italiji, Rusiji i Poljskoj. Ipak iz svih prezentacija valja izdvojiti tek nekoliko onih koje su bile usredotočene na bitnija likovna svojstva. Prva takva izložba bila je organizirana u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu



Petar Šimaga, Partizanski glumac (Sven Lasta), lavirani tuš, 1944.  
/ Petar Šimaga, Partisan Actor (Sven Lasta), 1944

1974., a zatim su uslijedile svojevrsne autorske "ratne retrospektive", primjerice Andrije Maurovića 1986., Ede Murtića 1988. i Petra Šimage 1989. Valja također podsjetiti i na dvije izložbe koje su s istog aspekta sintezno obradile karikaturu 1989. i plakate 1991. godine.

## Summary

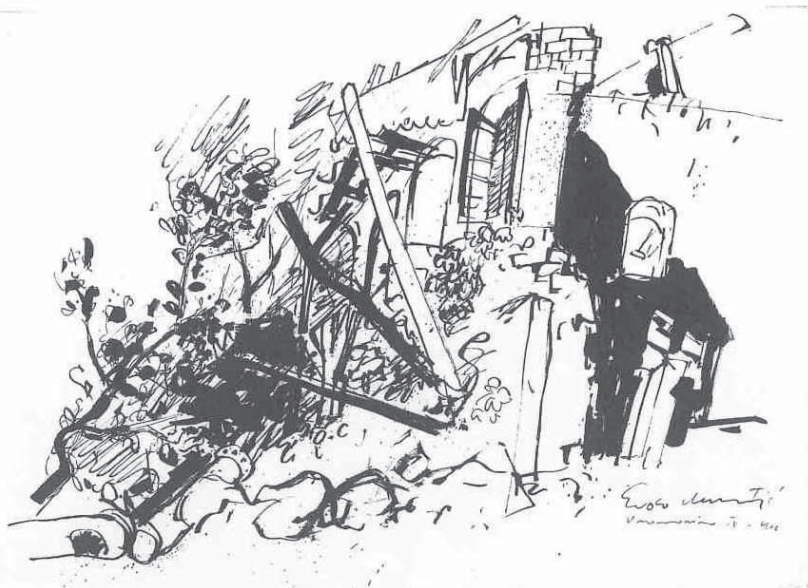
### **Snježana Pavičić: War and the fine arts creativity (1941- 1945)**

In the improvise conditions of the agitprop areas, in forests and mountains, in hospitals, camps, in refuge centres, the susceptible artists werw registering their inner impressions, as well as things they werw requested to, this also in their own way.

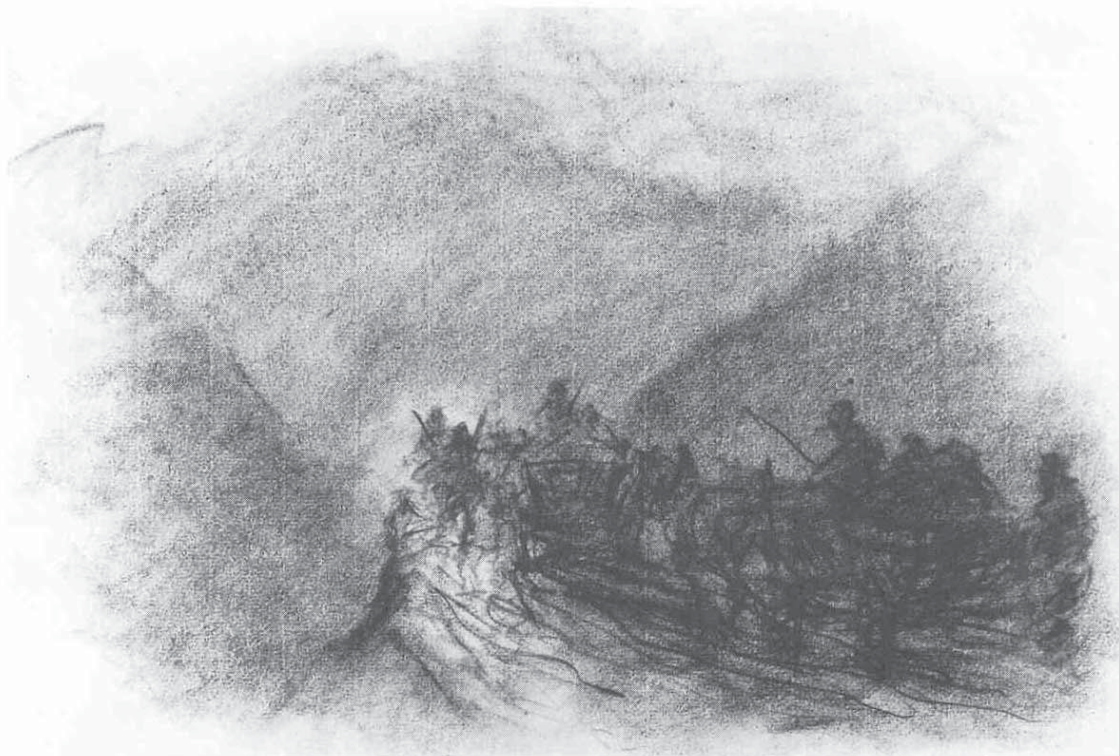
And their way was strictly depedent on their talent, maturity and personality of every individual author. Due to these facts their war opuses differ widely in style, iconography and quality. Regardless whether these works carry ideological designations or not, the war opus makes a respectable part of our entire Fine Arts scene.

### **Bilješke**

- 1 Do 1991. godine zbirka je bila u Muzeju revolucije naroda Hrvatske. Te je godine MRNH ukinut, odnosno integriran je s Hrvatskim povijesnim muzejem, pa je time i likovna zbirka postala dio fundusa HPM-a.
- 2 Smiljka Mateljan, Likovna umjetnost u NOB-i, Umjetnički paviljon, 21.06.-29.09.1974.
- 3 Snježana Pavičić, Andrija Maurović - Stari Mačak u NOB-i, MRNH, 14.05.-14.07.1986.
- 4 Igor Zidić, Ratne godine Ede Murtića, 1941-45., MRNH, 12.04.-12.05.1988.
- 5 Dolores Ivanuša, Petar Šimaga Šumski, MRNH, studeni-prosinac 1989.
- 6 Lucija Benyovsky i Dolores Ivanuša, Partizanska karikatura, MRNH, 02.02.-02.04.1989.
- 7 Snježana Pavičić, Hrvatski politički plakat 1940-1950, MRNH / Hrvatski povijesni muzej, 05.06.-05.07.1991.



Edo Murtić, Ruševine, tuš/papir, 1944. / Edo Murtić, Ruins, 1944



Andrija Maurović, U magli kroz Bosnu, ugljen, 1944-1945. / *Andrija Maurović, Across Bosnia in mist, coal, 1944-1945*



Oskar Herman, Zbijeg u Italiju, 1944. / *Oskar Herman, Emigration to Italy, 1944*